

В. А. Никифорак, к.е.н., доцент,
С. І. Тодорюк, к.е.н.,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
м. Чернівці

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація

Стаття присвячена побудові інтегрального індикатора якості життя населення України. Сконцентрована увага як на можливості поліпшення інформативності й зменшення громіздкості розрахунків окремих індикаторів, пропонує у вітчизняній науковій літературі для оцінки якості життя населення, так і на двох системних проблемах формування переліків таких індикаторів. Перша проблема – недиференційоване використання індикаторів, друга проблема – використання надмірної кількості аналогічних за змістом показників. Виявлено фактори формування і використання потенціалу поліпшення якості життя населення країни.

Ключові слова: якість життя населення, інтегральний індикатор, ресурсні передумови якості життя, суб'єктивні складові оцінки якості життя, об'єктивні складові оцінки якості життя, оцінки стану якості життя, оцінки поточної ситуації якості життя.

В. А. Никифорак, к.э.н., доцент,
С. И. Тодорюк, к.э.н.,
Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича,
г. Черновцы

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация

Статья посвящена построению интегрального индикатора качества жизни населения Украины. Сконцентрировано внимание на возможности улучшения информативности и уменьшения громоздкости расчетов отдельных индикаторов, предлагаемых в отечественной научной литературе для оценки качества жизни населения, так и на двух системных проблемах формирования перечней таких индикаторов. Первая проблема – недифференцированное использование индикаторов, вторая проблема – использование чрезмерного числа аналогичных по содержанию показателей. Определены факторы формирования и использования потенциала улучшения качества жизни населения страны.

Ключевые слова: качество жизни населения, интегральный индикатор, ресурсные предпосылки качества жизни, субъективные составляющие оценки качества жизни, объективные составляющие оценки качества жизни, оценки состояния качества жизни, оценки текущей ситуации качества жизни.

Постановка проблеми. Рівень життя населення визначається, з одного боку, складом і величиною потреб у різних життєвих благах (продукти харчування, одяг, житло, транспорт, різні комунальні та побутові послуги, освіта, медичне обслуговування, культурно-просвітні заходи і т. д.), з іншого боку – можливістю їхнього задоволення, виходячи з пропозицій на ринку товарів і послуг, а також реальних доходів людей, їхньої заробітної плати. При цьому розмір реальної заробітної плати і рівень життя населення зумовлюються ступенем ефективності виробництва, пов'язаної з використанням досягнень науково-технічного прогресу, масштабом розвитку та якістю сфери послуг, освітнім і культурним рівнем населення.

Існує безліч визначень і способів підбору показників, що характеризують значення рівня життя населення. Та, незважаючи на численні розробки, питання сутності й оцінки рівня життя, аналізу його кількісних і якісних змін досить складні: залишаються дискусійними та нез'ясованими питання методичного характеру щодо розрахунку окремих індикаторів і конструювання узагальнюючого показника рівня життя населення. Понад те, визначення сутності й оцінювання рівня життя населення вимагає вдосконалення шляхом постійного моніторингу та застосування нових методів дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему рівня життя населення досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. У вітчизняній науці проблему оцінки

комфортності середовища людського існування, міри задоволення людських потреб досліджували багато авторів, серед яких передусім назовемо Е. М. Лібанову, О. М. Гладун, О. С. Лісогор, О. А.Грішнову, Л. Г. Ткаченко, Н. В. Ковтун, Л. О. Дроздова, Є. І. Холодок, С. М. Лисенко, Л.Сіняєва та багатьох інших.

У західній науковій традиції у численних працях А. Сена, М. Уль-Хака, Д. Канемана, А. Крюгер, А. Колецького, А. Дітона та інших науковців описано складні процеси, що опосередковують перетворення економічного зростання на поліпшення добробуту; висвітлюють труднощі, що заважають повною мірою використати економічний потенціал суспільства для забезпечення доступу населення до якісної освіти, медицини; уточнюють бенефіціантів і суспільні групи, що переважно беруть на себе тягар трансформаційних процесів, пов'язаних зі зростанням; визначають принципи запобігання соціальному відтворенню.

Проте побудова комплексного (інтегрального) показника, що має давати узагальнюючу оцінку багатьох різних, але водночас пов'язаних між собою сфер людської діяльності, є вельми складним завданням, виконання якого завжди стає об'єктом тривалих удосконалень. Як приклад, можна навести проект ООН з оцінювання людського розвитку – провідний міжнародний проект, що ставить за мету висвітлювання досягнення та проблеми на шляху до створення умов формування і реалізації особистого потенціалу для всього населення планети. Лише за останні сім років можна виділити три масштабні оновлення методології розрахунку й агрегування окремих складових ІЛР.

Постановка завдання. Удосконалення методичних підходів до оцінки якості життя населення, зокрема в Україні, залишається актуальним завданням, від виконання якого залежить якість інформаційного забезпечення багатьох аспектів державної соціально-економічної політики. З урахуванням вищевикладеного завдання статті таке: визначити системний склад індикаторів, застосовуваних для відображення певних аспектів якості життя населення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи [5] усі складові оцінки якості життя поділили на два великі класи: об'єктивні (за статистичними характеристиками суспільних процесів) та суб'єктивні (за суб'єктивними оцінками населення, які виявляються в процесі соціологічних опитувань). Об'єктивні ж оцінки поділено на два блоки: оцінки стану й оцінки поточної ситуації. При цьому оцінки стану характеризують становище суспільної підсистеми, від функціонування якої залежать власне характеристики добробуту, а оцінки поточної ситуації безпосередньо відображають досягнення бажаних параметрів якості людського життя, тобто характеризують уже самооцінки людей умов їхнього життя.

Застосувавши такий підхід у процесі формування системи індикаторів якості життя населення в Україні, не визначено відмінності ролі окремих показників, включених до тих самих блоків інтегральної оцінки. Зокрема, вважають значущим, що показники, які характеризують масштаби ресурсів або характеристики роботи окремих секторів соціальної сфери, не мають урахуватись так само, як показники, які безпосередньо характеризують важливі для людей умови їхнього життя. Наприклад, обсяги видатків у бюджеті на охорону здоров'я і рівень смертності не можуть однаково враховуватись у визначенні оцінки якості людського життя, оскільки перший показник характеризує лише ресурсні передумови функціонування важливої галузі соціальної сфери, а другий – безпосередньо характеризує досягнення суспільства щодо збільшення ймовірності дожити до поважного віку. Тому стверджувати, що зростання витрат на охорону здоров'я на 10% і зниження смертності на 10% мають однакове значення для оцінки якості людського життя, на нашу думку, категорично неправильно.

Для оцінки якості життя пропонуються значно менш громіздкі, але достатньо інформативні показники. Окремі аспекти якості життя населення рекомендуються розглядати як

«підсистеми виконання окремих завдань з підвищення якості життя населення». Відповідно, результати функціонування кожної підсистеми можуть розглядатися як функція, по-перше, обсягів ресурсів, які підсистема одержує від суспільства «на вході», а по-друге, від ефективності їх використання в підсистемі для виконання покладених на неї суспільних завдань. У такому разі на першому рівні класифікації індикаторів якості життя населення буде одержано дві великі групи. Насамперед власне показники, які безпосередньо характеризують різні аспекти якості життя населення, тобто самооцінні цільові показники, що залежать від показників другої групи. До останньої мають увійти показники масштабів ресурсів, які суспільство виділяє для поліпшення показників першої групи, та параметрів функціонування суспільних підсистем, що використовують ці ресурси у процесі наближення фактичних показників першої групи до бажаного для суспільства рівня [7].

Відповідно, у складі другої групи показників пропонується виділяти дві підгрупи. Показники першої підгрупи характеризують обсяги ресурсів, виділених для функціонування підсистеми впливу на цільові показники якості життя населення. Вони відбиватимуть вплив змін загального ресурсного потенціалу суспільства та його здатності виділяти ці ресурси на виконання завдань, покладених на підсистему. Друга – здатність самої підсистеми використати ці ресурси для виконання покладених на неї суспільних завдань.

Нарешті, самі результати функціонування кожної підсистеми пропонується характеризувати за двома критеріями. По-перше, доступність благ, які забезпечує ця підсистема, а саме здатність індивіда одержувати такі блага, виходячи з наявного доходу та системи нормування доступу до таких благ. По-друге, корисність благ, тобто їх безпосередній вплив на рівень добробуту населення, що виявляється в підвищенні суб'єктивної цінності одержаних благ. Такий підхід до оцінки результатів функціонування кожної підсистеми у виконанні завдань поліпшення якості життя населення ґрунтується на досягненнях неокласичного синтезу й теорії суспільного добробуту, згідно з якими саме поєднання зростання доступних благ з підвищенням суб'єктивної оцінки їх споживачем для суспільства є «ідеальним механізмом» підвищення добробуту споживачів продуктів певної сфери економіки.

На основі розрахунків можна відстежити процес формування і використання ресурсного потенціалу української економіки щодо поліпшення такого аспекту якості життя населення України, як забезпечення повної та продуктивної зайнятості та гідного рівня оплати праці. За умови розширення статистичної бази аналогічно можна оцінювати й реалізацію його потенціалу щодо створення гідних умов праці, частки зайнятих, які вимушено перебували в умовах неповної зайнятості, тощо.

Розрахунки впливу окремих факторів з використанням методу ланцюгових підстановок за даними 2015-2017 рр. (табл. 1) і відстеження їхнього впливу на покращення якості життя ілюструють, як системність включення показників до складу певного блоку оцінки якості життя населення України дає можливість використовувати їх для відстеження впливу різних груп факторів на цільові характеристики середовища людської життєдіяльності. Вплив параметрів функціонування ринку праці (виявляється через коефіцієнт зайнятості – яка частка економічно активних одержала статус зайнятих) спричинив у 2017 р. скорочення чисельності зайнятих на 286 тис. осіб, або на 1,8% порівняно з 2015 р. [2].

Проведений аналіз свідчить, що скорочення чисельності зайнятих в українській економіці супроводжувалося певним підвищенням економічної ефективності зайнятості (зростанням продуктивності праці), тобто українська економіка адаптується до несприятливих макроекономічних умов через згортання масштабів сфери зайнятості з деяким поліпшенням її показників. Проте виникають запитання: які групи населення стали бенефіціантами такого зростання продуктивності праці? Чи перетворено воно на передумову поліпшення якості життя широких верст населення, провідним джерелом доходів яких є заробітна плата?

Відповідь на ці запитання дасть той фактор, що, незважаючи на зростання продуктивності праці, середня місячна заробітна плата (реальна) в економіці України скоротилась у 2017 році порівняно з 2015 роком на 0,8 тис. грн, або 10%, а головним чинником такого явища стали зрушення в системі розподільних відносин, що виявились у зменшенні оплати праці в складі ВВП. Вплив цього чинника зумовив скорочення середньої заробітної плати, переважив позитивний вплив на середню зарплату і зростання ВВП на скорочення середньої чисельності найманих працівників [2].

Таблиця 1

Аналіз формування та використання потенціалу поліпшення якості життя населення України за 2015-2017 роки

Фактори	Чисельність населення віком 15-70 років, тис. осіб		Коефіцієнт економічної активності, %		Коефіцієнт зайнятості (частка економічно активного населення, що була зайнятою), %		Чисельність зайнятих (цільовий показник), тис. осіб		Відхилення зайнятого населення 2017 р. порівняно з 2015 р.	
	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	тис. осіб	%
Функціонування ринку праці	29003,0	28797,4	62,4	62,0	90,9	90,5	16443,2	16156,4	-286,8	-1,8
Продуктивна зайнятість	Чисельність зайнятих, тис. осіб		Рівень продуктивності праці (ВВП на 1-го зайнятого), тис. грн		ВВП (цільовий показник), млн грн		Відхилення ВВП 2017 р. порівняно з 2015 р.		Відхилення рівня продуктивності праці (ВВП на 1-го зайнятого) 2017 р. порівняно з 2015 р.	
	2015	2017	2015	2017	2015	2017	млн грн	%	тис. грн	%
	16443,2	16156,4	120,9	140,9	1988544	2277038	288494	14,5	20,0	16,5
Підвищення доходів від праці	ВВП, млн грн		Частка витрат на оплату праці у складі ВВП, %		Чисельність найманих працівників, тис. осіб		Середньомісячна заробітна плата, тис. грн		Відхилення середньомісячної заробітної плати 2017 р. порівняно з 2015 р.	
	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	тис. грн	%
	1988544	2277038	39,1	36,8	8065,5	7678,0	8,0	7,2	-0,8	-10

Висновки. Отже, такий підхід до формування систем індикаторів якості життя населення України дасть змогу відстежити (і, що вкрай важливо, кількісно оцінити) вплив на якість життя населення України цілої групи факторів: демографічних чинників, які зумовлювали коливання чисельності населення, зміни рівня економічної активності населення, параметрів функціонування ринку праці, що виявлялись через коефіцієнт зайнятості, продуктивності праці, що детермінувала формування економічних передумов зростання зайнятості, нарешті, розподільних процесів, що виявлялись через частку оплати праці в складі ВВП, які оцінено як такі, що негативно впливали на якість життя населення України.

Надалі, використовуючи запропоновані підходи, вважаємо за доцільне розробити аналогічні показники для характеристики інших складових якості життя населення України (житлові умови, майновий стан, освіта, охорона здоров'я тощо) та здійснити кількісну оцінку впливу різних соціальних процесів на інтегральну оцінку якості життя населення України.

Список використаних джерел:

1. Вимірювання якості життя в Україні: аналітич. доп. / [Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін.]. – Київ, 2013. – 50 с.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Дроздова Л. О. Методологічні засади дослідження якості життя працюючого населення / Л. О. Дроздова // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 4. – С. 24-25.
4. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: колектив. моногр. / За ред. Е. М. Лібанової. – Київ : Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
5. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : колектив. моногр. / За ред. Е. М. Лібанової, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2015. – 356 с.
6. Програми розвитку ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter.html?rightpar_searchpressreleases_start=10.
7. Сіняєва Л. Удосконалення методичних підходів до оцінки якості життя населення України / Л. Сіняєва //

Україна: аспекти праці. – 2017. – № 4. – С. 38-246

8. Холодок Є. І. Оцінка рівня життя населення в Україні / Є. І. Холодок, С. М. Лисенко // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. У 2-х томах. – Т.2. – Красноармійськ : КІІ ДонНТУ, 2011. – 362 с.

9. Deloitte. Retrieved from: <https://www2.deloitte.com>.

10. United Nation. Department of Economic and Social Affairs. Population Division — відділ народонаселення Організації Об'єднаних Націй (ООН).

11. UNECE — Європейська економічна комісія ООН (ЕЕК ООН).

Valentyna Nykyforak, PhD, Associate Professor,
Serhii Todoruk, PhD,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi

METHODICAL APPROACHES TO THE ESTIMATION OF THE LIVING STANDARDS OF THE POPULATION IN UKRAINE

Summary

The article is devoted to the construction of an integral indicator of the quality of life of the population in Ukraine. The attention is focused on both the possibilities of improving informality and reducing the cumbersome calculations of individual indicators proposed in the Ukrainian scientific literature for assessing the quality of life of the population, as well as on the two systemic problems of the formation of lists of such indicators. The first problem is the undifferentiated use of indicators, the second problem is the use of excessive amounts of indicators analogous to the content. The factors of formation and use of the potential of improvement of quality of life of the population of the country are revealed.

Keywords: quality of life of the population, integral indicator, resource prerequisites of quality of life, subjective components of the assessment of quality of life, objective components of the assessment of quality of life, assessment of the quality of life, assessment of the current situation of quality of life.

References:

1. Libanova, E.M. (2013). *Vymiriuvannia iakosti zhyttia v Ukraini: analitych. dop.* [Measurement of quality of life in Ukraine: analytical report], Kyiv (in Ukr.).

2. The official site of State Statistics Service. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukr.).

3. Drozdova, L.O. (2011). Methodological principles of studying the quality of life of the working population. *Ukraina: aspekty pratsi [Ukraine: Aspects of Labor]*, vol. 4, pp. 24-25 (in Ukr.).

4. Libanova, E.M. (2013). *Liuds'kyj rozvytok v Ukraini: sotsial'ni ta demohrafichni chynnyky modernizatsii natsional'noi ekonomiky* [Human Development in Ukraine: Social and Demographic Factors for the Modernization of the National Economy], In-t demohrafii ta sots. doslidzhen' im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv (in Ukr.).

5. Libanova, E.M. (2015). *Liuds'kyj rozvytok v Ukraini. Modernizatsiia sotsial'noi polityky: rehional'nyj aspekt* [Human development in Ukraine. Modernization of social policy: regional aspect], In-t demohrafii ta sots. doslidzhen' im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv (in Ukr.).

6. United Nations Development Program. Available at: http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter.html?rightpar_searchpressreleases_start=10 (in Ukr.).

7. Ciniava, L. (2017). Improvement of methodological approaches to the assessment of the quality of life of the population in Ukraine. *Ukraina: Aspekty pratsi [Ukraine: Aspects of Labor]*, vol. 4, pp. 38-246 (in Ukr.).

8. Kholodok, Ye.I. (2011). Estimation of living standards in Ukraine. *Aktual'ni problemy ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku rehionu: zbirnyk materialiv vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii. U 2-x tomakh* [Actual problems of economic and social development of the region: a collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. In 2 volumes, vol. 2], KII DonNTU, Krasnoarmijs'k, Ukraine (in Ukr.).

9. Deloitte. Available at: <https://www2.deloitte.com>.

10. United Nation. Department of Economic and Social Affairs. Population Division.

11. UNECE – UN Economic Commission for Europe.

